

Identificatie en typering van DOSSIER OUTPUT EN KWALITEITSBEWAKING (DOK)

Praktische Informatie	
1. <u>Productinformatie</u>	Dossier Output & Kwaliteitsbewaking (DOK); Werkgroep Output en Toetsontwikkeling (WOTO); Antwerpen/Appeldoorn: Garant; 2004; Vlaams; het lerarengedeelte en de achtergrondinformatie kosten samen ongeveer € 60; 5 exemplaren van de leerlingenmap en de toetsen voor de eindtermen lezen en taalbeschouwing kosten samen ongeveer € 55.
2. <u>Wat en voor wie?</u>	DOK is een op de eindtermen (met uitzondering van taalbeschouwing, waar de eindtermen in 2010 veranderd zijn) gebaseerd evaluatiesysteem waarin zowel luisteren, spreken, lezen, schrijven en taalbeschouwing als vaardigheden en attitudes aan bod komen. DOK gebruikt daarvoor verschillende instrumenten. DOK is geschikt voor leerlingen op het einde van het basisonderwijs.
3. <u>Welk soort instrument?</u>	☒ Toets ☐ Volgstelsysteem ☒ Observatiewijzer ☒ Portfolio ☒ Andere <p>DOK is opgevat als een geïntegreerd evaluatiesysteem. Het beperkt zich niet tot toetsen alleen. De gestandaardiseerde toetsen zijn een belangrijk onderdeel van DOK, maar worden voor bepaalde leerdomeinen aangevuld met ideeën of voorstellen voor andere evaluatiemanieren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Luisteren: observatielijst, aanbodrooster¹

¹ Een aanbodrooster is een tabel waarin de leraar een overzicht kan maken van het aanbod. De leraar kan hiermee aantonen dat er situaties of activiteiten voorkomen waarin de vaardigheden uit de eindtermen expliciet worden ingeoeffend. In de kolom naast de specifieke eindterm vult de leraar een verwijzing in naar activiteiten of didactische situaties waarbij doelgericht de vaardigheid wordt ingeoeffend.

	<ul style="list-style-type: none"> - Spreken: observatielijst, aanbodrooster - Lezen: toets - Schrijven: portfolio, leerlingvolgsysteem - Taalbeschouwing: toets, portfolio
4. Hoe lang duurt de afname?	<p>De toets lezen bestaat uit twee deeltolsten. De afnameduur van één deel bedraagt ongeveer 35 minuten. De toets taalbeschouwing duurt ongeveer een volledig lesuur. Omdat de toets zonder tijdsdruk wordt afgenomen, is het mogelijk dat trage werkers langer dan 50 minuten bezig zijn.</p> <p>Voor de 'afname' van de observatielijsten en het werken met portfolio's wordt geen afnametijd omschreven. Dat maakt deel uit van de dagelijkse lespraktijk.</p>
5. Eén of meer meetmomenten?	<p>☒ Eén meetmoment</p> <p>☒ Meer meetmomenten</p> <p>Bij de toetsen gaat het om één meetmoment. De observatiefiches dienen om de leerlingen op verschillende tijdstippen te beoordelen in diverse situaties.</p>
6. Klassikale of individuele afname?	<p>☒ Klassikaal</p> <p>☒ Individueel</p>
7. Geeft het instrument resultaten op leerlingenniveau, klasniveau of op schoolniveau?	<p>☒ Leerlingenniveau</p> <p>☒ Klasniveau</p> <p>☒ Schoolniveau</p> <p>De normeringstabellen bij de DOK-toetsen zorgen ervoor dat scholen informatie kunnen verzamelen op het niveau van de leerlingen, de klas en de school. Bovendien kan de school zich positioneren ten opzichte van andere scholen op basis van de leerlingeninstream.</p>
Omschrijving van het instrument	
8. Welke vaardigheden?	<p>Vaardigheden:</p> <p>☒ Lezen</p> <p>☒ Schrijven</p> <p>☒ Spreken/Gesprek</p> <p>☒ Luisteren</p> <p>Competenties:</p> <p>☒ Taalcompetentie</p> <p>☒ Zelfsturende competentie</p> <p>☒ Leercompetentie</p>

☒ Sociale competentie

Deelcompetenties:

DOK bevat onder meer genormeerde toetsen voor eindtermen die zich daartoe lenen en andere evaluatie-instrumenten voor eindtermen die veeleer kwalitatief zijn. DOK volgt de ordening van de eindtermen Nederlands voor het basisonderwijs in verschillende domeinen. Enerzijds zijn er evaluatiematerialen voor de vier vaardigheden: luisteren, spreken, lezen en schrijven. Anderzijds komt het reflecteren over taal, taalgebruik en taalsysteem aan bod binnen het domein 'taalbeschouwing'. (! De eindtermen taalbeschouwing zijn wel veranderd in 2010.) De overheid brengt binnen haar ordening nog een zesde domein aan: 'vaardigheden en strategieën'. Daarbij wordt verwacht dat de kinderen vaardigheden en strategieën kunnen aanwenden om de eindtermen luisteren, spreken, lezen en schrijven te realiseren. Die moeten dus geïntegreerd geëvalueerd worden binnen de vier vaardigheidsdomeinen en daardoor is het moeilijk om een apart evaluatie-instrument op te maken.

De observatiefiche voor luisteren meet zowel aspecten van de **taalcompetentie** als van de **zelfsturende competentie** en de **sociale competentie** binnen **luistervaardigheid**. De observatiefiche voor luisteren vindt aansluiting bij volgend doel zoals geformuleerd in het raamwerk:

- Taalcompetentie: 'Informatie achterhalen in: een mededeling m.b.t. het school- en klasgebeuren (BL), een informatieve radio-uitzending (OL), een uiteenzetting van een medeleerling (BV), een telefoongesprek (M)', 'Informatie op persoonlijke en overzichtelijke wijze ordenen bij: een instructie van de leerkracht (BL), een instructie voor een buitenschoolse situatie (BL), een informatieve tv-uitzending (OL)', 'Informatie beoordelen o.b.v. eigen mening of informatie uit andere bronnen: discussie (OP), gesprek (BL), door leeftijdsgenoten geformuleerde oproep (OP)' en 'Zich oriënteren op aspecten van de luistertaak'.
- Zelfsturende competentie: 'Leren met nauwkeurigheid, efficiëntie, wil tot zelfstandigheid, zelfvertrouwen'.
- Sociale competentie: 'Kritisch zijn en eigen mening formuleren' en 'Interesse, respect en waardering tonen voor de persoon van de andere'.

De observatiefiche voor spreken meet zowel aspecten van de **taalcompetentie** als van de **leercompetentie**, de **zelfsturende competentie** en de **sociale competentie** binnen **spreekvaardigheid**. De observatiefiche voor spreken vindt aansluiting bij volgend doel zoals geformuleerd in het raamwerk:

- Taalcompetentie: ‘Het gepaste taalregister hanteren bij het: verschaffen van informatie over zichzelf (B-OL), vragen van ontbrekende informatie (B-OP), uitbrengen van verslag over een op school behandeld onderwerp (B-BV)’, ‘Het gepaste taalregister hanteren bij het: uitwisselen van informatie in een telefoongesprek (S-OP), beantwoorden van vragen i.v.m. een behandeld onderwerp (S-BV/OL), brengen van een (non-) verbale interpretatie van een behandeld onderwerp of beleefd voorwerp (S-OL), stellen van vragen i.v.m. een behandeld onderwerp (S-BV/OL), geven van een instructie in context (S-OP), kritisch reageren op vragen en opmerkingen (BO-BV) en argumenteren bij een discussie over een behandeld onderwerp (BO-BV)’.
- Leercompetentie: ‘Bereidheid tot nadenken over spreekgedrag’.
- Zelfsturende competentie: ‘Spreekbereidheid ontwikkelen’, ‘Leren met nauwkeurigheid, efficiëntie, wil tot zelfstandigheid, zelfvertrouwen’ en ‘Hulp vragen en zich laten helpen’.
- Sociale competentie: ‘Bereidheid tot het naleven van de spreekconventies’, ‘Zorg opbrengen voor iets of iemand anders’, ‘Zich weerbaar opstellen’ en ‘Interesse, respect en waardering tonen voor de persoon van de andere’.

De toets Lezen meet de **taalcompetentie** binnen **leesvaardigheid**. De toets voor lezen vindt aansluiting bij volgend doel zoals geformuleerd in het raamwerk: ‘Informatie achterhalen in: schema’s en tabellen (B-OP), instructies voor handelingen (B-M), tijdschriften (B-OL)’, ‘Informatie ordenen die voorkomt in: school- en studieteksten (S-OL), kindertijdschriften en jeugencyclopedieën (S-OL)’ en ‘Informatie beoordelen o.b.v. eigen mening of informatie uit andere bronnen: brief (BO-BL), uitnodiging (BO-BL), reclameteksten die te maken hebben met de leefwereld (BO-OL)’.

Het portfolio meet aspecten van zowel de **taalcompetentie**, als de **leercompetentie**, de **zelfsturende competentie** en de **sociale competentie** wat **schrijfvaardigheid** betreft. Het portfolio voor schrijven vindt aansluiting bij volgende doelen zoals geformuleerd in het raamwerk:

- Taalcompetentie: ‘Op- en overschrijven van/ overbrengen van/richten aan/invullen/ antwoorden op: overzichten, aantekeningen, mededelingen (K-OP), oproep, uitnodiging, instructie aan bekende leeftijdsgenoten (B-OL), brief met een persoonlijke boodschap of belevens (S-BV), verslag van een verhaal, gebeurtenis, informatieve tekst (S-BV), formulier met informatie over henzelf (S-OP), antwoorden op vragen over verwerkte inhoud (S-BL)’, ‘Zich oriënteren op aspecten van de schrijftaak: doel, teksttype, eigen kennis en de lezer, manier van schrijven erop afstemmen en aandacht houden voor bereiken van dat doel’, ‘Teksten verzorgen qua handschrift en lay-out’, ‘Spellingsafspraken en regels

	<p>toepassen' en 'Schrijfplezier ontwikkelen'.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Leercompetentie: 'Bereidheid tot nadenken over schrijfgedrag', 'Reflecteren op taalgebruikssituaties en eigen schrijfstrategieën'. – Zelfsturende competentie: 'Schrijfbereidheid ontwikkelen'. – Sociale competentie: 'Bereidheid tot het naleven van schrijfconventies' en 'Zich weerbaar opstellen'. <p>Om de taalcompetentie 'Spellingsafspraken en –regels toepassen' nog gericht na te gaan, kunnen aanvullend de spellingstoetsen uit het Leerlingvolgsysteem van het VCLB afgenomen worden.</p> <p>DOK evalueert de eindtermen taalbeschouwing door middel van een portfolio met werkfiches en een toets taalbeschouwing. DOK richt zich daarvoor wel nog op de oude eindtermen. De werkfiches meten zowel aspecten van de taalcompetentie als van de leercompetentie, de zelfsturende en de sociale competentie. De toets taalbeschouwing vindt aansluiting bij volgend doel zoals geformuleerd in het raamwerk: 'Taalbeschouwing: taalsysteem'.</p> <p>De werkfiches 'taalbeschouwing' vinden, over alle vaardigheden heen, aansluiting bij volgende doelen zoals geformuleerd in het raamwerk: 'Taalbeschouwing: taalgebruik, taalsysteem, begrippen en termen, strategieën en reflecteren op taalgebruik en taalsysteem en van de verworven inzichten gebruik maken in hun talig handelen', 'Zich oriënteren op aspecten van de lees-, schrijf-, luister- en spreektaal: doel, teksttype, eigen kennis en de lezer, manier van schrijven erop afstemmen en aandacht houden voor bereiken van dat doel', 'Bereidheid tot nadenken over lees-, schrijf-, luister- en spreekgedrag', 'Reflecteren op taalgebruikssituaties en eigen lees-, schrijf-, luister- en spreekstrategieën' en 'Leren met nauwkeurigheid, efficiëntie, wil tot zelfstandigheid, zelfvertrouwen.</p> <p>Voor spreekvaardigheid hebben de werkfiches verder aandacht voor: 'Hulp vragen en zich laten helpen', '(Bereidheid tot) naleven van (verbale/non-verbale) spreekconventies', 'Spreekbereidheid ontwikkelen', 'Zich weerbaar opstellen', 'Zorg opbrengen voor iets of iemand anders', 'Kritisch zijn en eigen mening formuleren' en 'Met medeleerlingen samenwerken bij groepstaken'.</p> <p>Voor schrijfvaardigheid hebben de werkfiches verder aandacht voor: 'Schrijfbereidheid ontwikkelen' en 'Bereidheid tot naleven van schrijfconventies'.</p>
<p>9. <u>Wat doen de leerlingen?</u></p>	<p>Luisteren DOK kiest voor een gerichte evaluatie aan de hand van een aanbodrooster en een observatiefiche. Leerlingen</p>

	<p>worden op verschillende tijdstippen beoordeeld in diverse luistersituaties. Er worden wel enkele suggesties geleverd voor luistersituaties, maar geen concreet materiaal aangeleverd.</p> <p>Spreken Ook voor het nagaan van de spreekvaardigheid opteert DOK voor een aanbodrooster en een observatiefiche. Door middel van het aanbodrooster toont de school aan dat er voldoende spreesituaties worden aangeboden, waarin de specifieke eindtermen vertegenwoordigd zijn. DOK biedt daarbij ook beknopte suggesties voor spreesituaties aan die in een goed didactisch proces kunnen bijdragen tot het bereiken van de vermelde eindterm. De observatieschalen zijn gekoppeld aan kwalitatieve beoordelingsschalen. De leraar kan per leerling een uitspraak doen over de communicatievaardigheid, de spreekattitude en de spreektechniek.</p> <p>Lezen De leestoets bestaat uit acht verschillende teksten. De tekstsoorten variëren: een instructie, een uurregeling van de tram, een bericht uit een tijdschrift, een fragment uit een verhaal, een gedicht, een bladzijde uit een woordenboek, een studietekst over Eskimo's en een vergelijking van enkele korte teksten (reclame, brieffragment, zakelijke tekst) over de gsm. Bij elke tekst worden 5 tot 10 meerkeuzevragen gesteld.</p> <p>Schrijven DOK opteert voor het aanleggen van een portfolio om de schrijfvaardigheid van leerlingen na te gaan. De leerlingen selecteren zelf een aantal schrijfopdrachten uit het vijfde en zesde leerjaar die te maken hebben met de vaardigheid en de tekstsoort per eindterm. Passende onderwerpen kunnen leraren halen uit een leerboek of een eigen lijst met variërende schrijfopdrachten conform de eindtermen. DOK geeft daartoe wel een aantal voorbeelden.</p> <p>Taalbeschouwing De eindtermen taalbeschouwing hebben betrekking op alle domeinen van het leergebied Nederlands en kunnen worden toegepast op alle vier de vaardigheden. Binnen DOK worden die eindtermen als één geheel geëvalueerd met een portfolio. De leerlingen moeten aantonen hoe ze hebben gereflecteerd over bepaalde taalsituaties en over hun eigen en andermans taalgedrag. De werkfiches met open en/of gesloten vragen bieden ondersteuning. Er zijn algemene en gedetailleerde vragenreeksen beschikbaar bij de taken voor alle vier de vaardigheden. Daarnaast wordt ook een gestandaardiseerde en genormeerde toets taalbeschouwing afgenomen.</p>
<p>10. <u>Waarvoor kan het instrument gebruikt worden?</u></p>	<p>☒ Screening</p> <p>☒ Diagnose</p> <p>☐ Andere</p>

<p>11. <u>Laat het instrument toe leerlingen te vergelijken?</u></p>	<p>☒ Vergelijking mogelijk met andere leerlingen (normgerelateerde vergelijking) ☐ Vergelijking mogelijk met een drempel (criteriumgerelateerde vergelijking) ☐ Geen vergelijking</p> <p>De toetsen van DOK voldoen aan de criteria die aan gestandaardiseerde en genormeerde toetsen worden gesteld. De normering gebeurde aan de hand van een representatieve steekproef van leerlingen uit scholen verspreid over Vlaanderen. Op basis daarvan is een normering opgesteld. De toets lezen is genormeerd in juni 2003.</p>
<p>Criteria voor een goed evaluatie-instrument</p>	
<p>12. <u>Wat meet het instrument?</u></p>	<p>De handleiding van DOK geeft informatie over:</p> <p>☒ Waarop ze zich baseerden voor het opstellen van het evaluatie-instrument (bijvoorbeeld eindtermen, ERK, etc.) en of het instrument m.a.w. representatief is voor de leerstof</p> <p>De toetsen zijn speciaal ontworpen om een uitspraak te doen over de output van de eindtermen voor bepaalde leerdomeinen. Ze zijn niet gebonden aan een bepaalde onderwijsleermethode en zijn bijgevolg in elke school bruikbaar. DOK is in die zin vergelijkbaar met de CITO-eindtoetsen. Dat de toets gebaseerd is op de geformuleerde eindtermen draagt bij tot de inhoudelijke validiteit.</p> <p>☐ In welke mate het instrument aansluit bij de doelstelling die men vooropstelde (wat wil men evalueren versus hoe doet men dat?):</p> <p>☐ Geen informatie over validiteit</p>
<p>13. <u>Is het instrument betrouwbaar?</u></p>	<p>De handleiding van DOK geeft informatie over:</p> <p>☒ Betrouwbaarheid van de toetsafname (wordt er in de handleiding een protocol voorgesteld voor de toetsafname zodat die telkens op dezelfde manier gebeurt?):</p> <p>De handleiding wijst op het belang dat alle leraren of proefleiders de toets op precies dezelfde wijze afnemen en verbeteren.</p> <p>☒ De betrouwbaarheid</p> <p>☐ is eerder laag ☐ is eerder middelmatig ☒ is eerder voldoende hoog</p> <p>De handleiding van DOK stelt dat alle instrumenten die in DOK opgenomen werden voldoen aan de eisen van betrouwbaarheid. Concrete cijfers over deze betrouwbaarheid worden niet meegedeeld.</p>

	☐ Betrouwbaarheid van de scoring (zijn de criteria voor evaluatie vooraf bepaald?) : .... ☐ Geen informatie over betrouwbaarheid
14. <u>In de praktijk?</u>	Een school kan ervoor kiezen om: <ul style="list-style-type: none"> - alle domeinen van Nederlands te evalueren - een of enkele domeinen van Nederlands te evalueren - een keuze te maken uit de evaluatie-instrumenten (bv. alleen de toetsen, de aanbodroosters of de observatieschema's te gebruiken ofwel een willekeurige combinatie van evaluatie-instrumenten te kiezen).
15. <u>Praktische haalbaarheid?</u>	Het materiaal is gebruiksklaar, zodat scholen geen eigen ontwikkelwerk meer moeten verrichten. Leraren kunnen onmiddellijk aan de slag met de verschillende instrumenten. De DOK-toetsen zijn speciaal ontwikkeld met het oog op het criterium efficiëntie : zowel de tijd voor de afname als voor de verwerking wordt minimaal gehouden. Door gebruik te maken van eenvoudige, duidelijke opdrachtenboekjes en antwoordformulieren wordt een toets in een kort tijdsbestek afgenomen. De correctie gebeurt aan de hand van antwoordmodellen. De leraar krijgt snel een overzicht en kan de optelsom maken.
16. <u>Kritische reflectie op algemene kwaliteit.</u>	DOK kan in bepaalde aspecten een meerwaarde bieden: <ul style="list-style-type: none"> - DOK maakt gebruik van verschillende instrumenten zoals observatiewijzers, portfolio's en toetsen. - Taalbeschouwing wordt ruimer ingevuld dan het kennen van grammaticale termen en regels. - De handleiding van DOK biedt handvatten voor succesvolle implementatie van DOK en geeft aan hoe je de output van DOK kan kaderen binnen kwaliteitsbeleid van de school. - De overzichtstabellen ondersteunen leerkrachten om een aanbod uit te werken gebaseerd op de eindtermen en de evaluatie ervan. <p> Toch zijn er ook een aantal punten van kritiek te vermelden: <ul style="list-style-type: none"> - DOK volgt de ordening van de eindtermen maar is nog op de oude eindtermen gebaseerd. - In handleiding lezen we dat DOK geactualiseerd zou worden maar dat is tot op heden niet gebeurd. - DOK is opgezet als een geïntegreerd evaluatie-instrument met als voordeel dat je alle competenties op een min of meer brede manier in kaart zou moeten kunnen brengen. DOK is daardoor wel een bijzonder omvangrijk instrument geworden en net in die uitgebreidheid schuilen een aantal gevaren. - De omvang van DOK zorgt voor een grote taaklast voor de leerkracht. Indien men ervoor opteert om DOK in zijn volledigheid uit te werken kan dat evaluatie in een meer natuurlijke spontane lescontext in de weg staan. - Zo kan bijvoorbeeld het gevaar ontstaan dat voor schrijfvaardigheid alle inspanning rond het portfolio </p>

worden geconcentreerd waardoor er minder aandacht is voor schrijfvaardigheid in de les. Werken aan schrijfvaardigheid dreigt op die manier te verengen tot een geïnstrumentaliseerd zelfevaluatiepakket. Het interactieve leer- en instructieproces met mogelijkheid tot directe feedback komt hierdoor in het gedrang. Een en-en verhaal, werken aan een portfolio en interactie in de klas, is effectiever maar zorgt voor teveel taaklast.

- Het portfolio vertrekt vanuit de eindtermen en is in die zin duidelijk doelgericht ingevuld. Toch zorgt dit voor een gesloten format dat leerlingen niet prikkelt om hun schrijfvaardigheid te ontwikkelen. Een portfolio mag niet geïnstrumentaliseerd worden maar dient te vertrekken van spontane schrijfsels. Daar kunnen dan de eindtermen aan worden gekoppeld, niet omgekeerd.
- Het tekstmateriaal van de toets Lezen is soms te complex, geeft te weinig context en sluit niet altijd aan bij de leefwereld van kinderen uit het basisonderwijs. Het gevaar van sociaal-culturele bias in de resultaten is hier reëel.
- De toets taalbeschouwing heeft enkel een signaalfunctie, er kan geen beoordeling aan gekoppeld worden.

